
1918: Surse și resursa istoriografică pentru județul Bistrița-Năsăud*

Adrian ONOFREIU

Cuvinte cheie: Istoriografie, Bistrița-Năsăud, 1918, memorialistică.

Mots-clés: historiographie, département de Bistrița-Năsăud, 1918, mémoires.

Determinat de calendarul oficializat al marcării unui secol de la desăvârșirea unității statale românești, inclusiv prin asumarea termenului omonim de Centenar, proiecția noastră se dorește a fi o încercare de repertoriare atât a *ceea ce s-a scris* cât și a *surselor documentare* care-și așteaptă valorizarea, „adormite” încă în cadrul fondurilor documentare păstrate în arhive. La o primă analiză, s-ar părea că despre anul 1918 și evenimentele cuprinse în spațiul lui temporal, s-a scris mult și cu folos. Cu atât mai mult, deoarece interesul istoriografic pentru subiect a avut o caracteristică aparte, nespecifică altor subiecte, și anume, *ciclicitatea*. A fost acest model atitudinal benefic? Sau, dimpotrivă, a dus la șablonizarea cercetărilor, deoarece subiectul se epuizase din cauza dorinței de exhaustivitate a seriilor ciclice? Sunt întrebări care trebuie formulate, precum este și obligatorie încercarea de a răspunde. Cu o condiție esențială: aceea de a depăși momentul „rotunjirii” veacului de unitate națională și a realiza o introspecție din perspectiva duratei lungi – *la longue durée* – în analiza fenomenului. Demersul nostru se situează în această direcție.

O analiză a ceea ce s-a scris conchide în primul rând faptul că, a fost meritul celor care au fost „actorii” evenimentelor, faptul că au stimulat cercetările în această direcție. Generația unirii – așa cum a „intrat” în istorie – a determinat și modul de transmitere a trăirilor și faptelor de atunci, urmașilor. Pentru prima dată, românii erau adunați în granițele aceluiași stat și-și puteau decide singuri soarta viitoare. Au fost clipe, momente solemne, care trebuiau asumate în creuzetul valorilor perene ale noului stat național unitar român.

De aceea, producția istoriografică ulterioară, referitoare la derularea proceselor din anul 1918 în Transilvania a fost marcată de acest aspect. În acest context, realizările s-au datorat fie unor actori ai evenimentelor, fie, ulterior, cercetărilor pe această temă. Toate au avut însă ca trăsătură generală potențarea caracterului peren al unirii¹.

A urmat „decada” împlinită istoriografic în 1929, prin publicarea unor studii enciclopedice, asumate, spunem noi, sub ideea din titlul studiului lui Nicolae Iorga, *Ce a primit și ce a dat Ardealul*². Cea de a doua decadă, din 1938, a fost un bun prilej de rememorare, mai ales *instituțional*, prin multitudinea documentelor de

* Vezi sinteza realizată în vol. *Anul 1918 în județul Bistrița-Năsăud. Contribuții documentare*, coordonatori, Adrian Onofreiu, Ioan Pinteza, Cornelia Vlașin, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2018; Adrian Onofreiu, *Prolegomene referitoare la anul 1918*, în „Anuarul Bărgăuan”, VIII, 2018, pp. 109-146.

1 Menționăm ca repere, Const. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919. Volumul al II-lea*, Tipografia „România Nouă”, Teodor I. Voinea, Str. General Dona, nr. 26, București, f. a., cu a doua ediție, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Ediția a II-a, Refăcută în întregime și mult adăugită, în 3 volume, Volumul III, Ed. Casei Școalelor, București, Atelierele „Cartea Românească”, f. a.; Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Editura revistei Societatea de Măine, Cluj, 1926.

2 *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, Vol. I-III, Cultura Națională, București, 1929.

sinteză create, însă ocultată de hiperbolizarea personajului cheie al momentului, regele Carol II³. Marcarea a 25 de ani de la evenimente a fost influențată de consecințele celui de al II-lea Dictat de la Viena, din 30 august 1940, așa că în 1943 au fost valorizate – în principal – *documentele unirii*, ca argument pentru refacerea României întregite⁴.

În condițiile regimului instaurat după al doilea război mondial, istoriografia a reluat modelul aniversărilor ciclice. În 1968, la semi-centenar, s-a realizat o sinteză cu caracter generalizator și model de urmat⁵, pentru ca, la 80 de ani de la evenimente, și într-o conjunctură internațională nefavorabilă României, să se producă cea mai amplă realizare – cel puțin, din punct de vedere al spațiului tipografic! – de până atunci⁶. Meritorie din punctul de vedere pe care l-am enunțat, tentativa a dus însă la disiparea bazei documentare din teritoriu și centralizarea la Arhivele Naționale din București⁷. A fost sigur, și momentul din care „monopolul” cercetărilor documentare s-a concentrat în capitala țării, iar inițiativele locale s-au lovit de atitudinea ușor obtuză și orgolioasă – chiar și după 1989 – a „centrului”, căruia i se cuvenea totul, „provincia” putea să mai aștepte⁸.

În acest context, realizările la nivelul actualului județ Bistrița-Năsăud prezintă multe similitudini. Interogația argumentativă reține în primul rând, preocupările istoriografice debutate și continuate în deceniul 8 al secolului XX, interogarea – în forma interviului – a amintirilor participanților la evenimente și prezentarea aportului la actul unirii a unora din personalitățile locale. Ele au avut continuitate și după 1989, prin publicarea unor studii/lucrări tematice, dedicate creionării portretelor celor care au fost „mandați” să reprezinte comitatul/județul la adunarea de la Alba-Iulia, evocarea memorialisticii personajelor implicate în desfășurarea evenimentelor, a rolului important avut în crearea cadrului organizatoric al adunării de la Alba-Iulia, datorită misiunilor asumate din partea guvernului și a regelui în toamna anului 1918, sau, a luptei transilvănenilor în anii premergători unirii. „Înregistrări” ale evenimentelor din anul 1918 au fost cuprinse și în lucrări monografice ulterioare, pentru localități din județul Bistrița-Năsăud. De asemenea, s-au concretizat în analize de sinteză referitoare la informațiile documentare, în contextul Centenarului⁹.

Abordând în continuare *sursele documentare* referitoare la subiect, constatăm că ele ne prezintă cronologic mersul evenimentelor, începând cu cele de la începutul anului 1918, care surprind tendințele de clarificare a poziției în cadrul mișcării naționale a românilor transilvăneni. Analiza mărturiilor documentare arată *sincronismul* acțiunilor din zonă cu cele generale, de la nivelul Transilvaniei. Nu induce mirare faptul că aceste

3 Sinteza documentară pentru județul Năsăud de atunci, la Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind evoluția județului Năsăud între 1918-1938*, în „Revista Bistriței”, XXI/2, istorie, 2007, pp. 145-172.

4 MAREA UNIRE DE LA 1 DECEMBRIE 1918, Biblioteca Despărțământului București al Asociațiunii „ASTRA”, București, 1 decembrie 1943.

5 Ștefan Pascu, MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ DE LA ALBA-IULIA încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, Cluj, 1968. Tematică reluată la momentul aniversar „65”, Idem, *Făurirea statului național unitar român. 1918*, vol. I-II, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983.

6 1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România 1 Decembrie 1918, coordonatori principali, Ion Popescu-Puțuri, Ștefan Pascu, vol. I-X, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989. Deși notabilă ca și *amplitudine* – ceea ce justifică și apariția editorială decalată cu un an – nu corespunde din punct de vedere al *acribiei științifice*, trădând carențele necunoașteri – datorită sistemului de centralizare a documentelor din arhive la București, fără a consulta depozitarii și administratorii locali – în primul rând, a realităților locale, mai ales în ceea ce privește *numele* celor care au fost actorii evenimentelor.

7 Chiar dacă acest demers a încălcat un principiu de bază al teoriei și practicii arhivistice, acela al *apartenenței teritoriale*, potrivit căruia documentele create la nivelul unei zone/regiuni, de varii entități, instituții, persoane publice sau de drept privat, aparțin aceleia și se păstrează în locurile unde au fost create. Și mai grav a fost faptul că documentele au fost grupate sub denumirea generică de fonduri ale *Consiliilor Naționale Române* din județele de unde proveneau, ignorându-se faptul că majoritatea documentelor aparțineau unor creatori, cu totul alții decât organismele în numele cărora au primit denumirea oficială. Eroarea a fost îndreptată în ultimii ani prin înapoierea documentelor la structurile teritoriale ale arhivelor cărora le aparțin.

8 Este necesar să amintim și un alt inconvenient, cel al dificultății deplasărilor la București, atât de natură financiară, cât și ca funcționare a instituțiilor de aici. Căci despre digitalizare, ... încă nu a sosit timpul! Situația a fost remediată în perioada din urmă, când documentele tematice s-au „întors” acolo unde au fost create, „acasă”.

9 Sinteza tuturor acestor preocupări, la Adrian Onofreiu, *1918 O lume în schimbare. Perspectiva Centenarului, în Bistrița-Năsăud Generația Marii Uniri*, Volumul I, Ed. Nosa-Nostra, Bistrița, 2017, pp. 3-31.